

Зайцева Вероніка Іванівна,

Інститут мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка,
б-р І. Шамо, 18/2, м. Київ, 02154,
v.zaitseva@kubg.edu.ua
ORCID iD 0000-0003-1160-1760

НОВІ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ГРАФІКІВ ПЕРІОДУ «ХРУЩОВСЬКОЇ ВІДЛИГИ»

У статті розглянуто художньо-естетичні аспекти творчості українських художників-графіків періоду «хрущовської відлиги». Виявлено особливості стилістичних прийомів, засобів художньої виразності майстрів української графіки 1950-х — 1970-х років. Графічні цикли українських художників-шістдесятників, зокрема, С. Адамовича, А. Базилевича, Г. Гавриленка, О. Губарева, О. Данченка, М. Компанця, Г. Малакова, Г. Якутовича, вводять у виміри візуально-го втілення нові, незвичні, оригінальні, сміливі й нестандартні методи композиційної побудови графічних творів та використовують нові синтетичні поліграфічні матеріали.

Ключові слова: творчість, графіка, українські художники, культура, книга, мистецтво, ілюстрація, стиль.

Зайцева В.И.

Новые художественно-эстетические основы творчества украинских графиков периода «хрущевской оттепели»

В статье рассмотрены художественно-эстетические аспекты творчества украинских художников-графиков периода «хрущевской оттепели». Выявлены особенности стилистических приемов, средств художественной выразительности мастеров украинской графики в 1950-е — 1970-е годы. Графические циклы украинских художников-шестидесятников, в частности, С. Адамовича, А. Базилевича, Г. Гавриленко, А. Губарева, А. Данченко, М. Компанца, Г. Малакова, Г. Якутовича вводят в измерения визуального воплощения новые, необычные, оригинальные, смелые и нестандартные методы композиционного построения графических произведений и применяют новые синтетические полиграфические материалы.

Ключевые слова: творчество, графика, украинские художники, культура, книга, искусство, иллюстрация, стиль.

V. Zaitseva

New artistic and aesthetic bases of creativity of Ukrainian graphic artists of the period of “Khrushchev thaw”

The article deals with the artistic and aesthetic aspects of the work of Ukrainian graphic artists of the period of the “Khrushchev thaw”. The features of stylistic techniques, means of artistic expressiveness of masters of Ukrainian graphics during the 1950s — 1970s are revealed. The graphic cycles of the Ukrainian artists of the sixties, in particular, S. Adamovich, A. Bazilevich, G. Gavrilenko, A. Gubarev, A. Danchenko, M. Kompanets, G. Malakov, G. Yakutovich, introduce new, unusual visual measurements, original, bold and non-standard methods of compositional construction of graphic works and apply new synthetic polygraphic materials.

Key words: creativity, graphics, Ukrainian artists, culture, book, art, illustration, style.

© Зайцева В.И., 2019

Постановка проблеми. Дослідження творчого доробку українських художників-графіків у період «хрущовської відлиги» сьогодні є надзвичайно актуальним, особливо в розрізі характеристики специфіки стилістич-

них прийомів і різноманітності засобів художньої виразності. Це може слугувати прикладом корисного досвіду для творчої діяльності сучасних художників-ілюстраторів, що, безперечно, сприятиме подальшому розвитку графіки в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Чимало мистецтвознавців України у своїх працях досліджували й аналізували специфіку різних шкіл, напрямів і особливостей творчого методу українських майстрів книжкової графіки зазначеного періоду. Зокрема, цій темі присвятили свої роботи О. Авраменко, П. Білецький, Н. Белічко, І. Верба, Л. Владич, М. Криволапов, О. Лагутенко, О. Ламонова, О. Роготченко, О. Федорук, А. Шпаков та ін.

Мета статті — висвітлення й аналіз творчого доробку українських художників-графіків у період «хрущовської відлиги» в контексті відображення українського культурного простору.

Виклад основного матеріалу. Українські майстри графіки реально оцінювали не тільки стан, а й масштабність творчих завдань, що постали в другій половині 1950-х років перед національною школою графіки, а також місце останньої в європейському мистецтві ХХ ст. Незважаючи на існування «залізної» завіси, застиглих канонів соцреалізму та боротьби із «західно-буржуазним» мистецтвом, ширшали контакти українських художників із діячами світового мистецтва, почали друкуватися твори зарубіжних авторів, з'являлися нові засоби масової комунікації. У ці роки значного розвитку в Україні набули такі види графіки, як політичний плакат і карикатура, ілюстрація і книжкове оформлення та станкова графіка, яка охоплювала широку тематику і різні види графічних технік. Цей час в українському мистецтвознавстві характеризується як період піднесення та розквіту в галузі вітчизняного графічного мистецтва.

Поряд з видатними майстрами першої половини ХХ ст., такими як В. Касіян, М. Дерегус, І. Їжакевич починають працювати і випускники художніх вишів, для яких творча зрілість настала вже після Другої світової війни. В еволюції мистецьких форм неможливо точно визначити час народження нового, ми не можемо провести якоїсь межі, що відділяла б творчість майстрів старшого покоління від активного зростання — кількісного і якісного — творчого доробку тих, що йдуть на зміну.

Якщо творчість майстрів старшого покоління помітно об'єднує спільність образно-стилістичних засобів, то молодше незмінно прагне до особистої неповторності.

Період 1950-х — 1970-х років, що синтезує надбання українських графіків першої половини ХХ ст., позначений активними пошуками нових форм художнього оздоблення книжки, духом новаторства, пошуками націо-

нальної своєрідності образної мови, сприйняттям книжки як підпорядкованого законам архітектоники єдиного художньо-поліграфічного організму. У цей час розпочинають свій творчий шлях молоді художники, імена яких в історії українського мистецтва з часом об'єднують терміном «шістдесятники», а їхні творчі здобутки визначатимуть та репрезентуватимуть принципово новий напрям в українській графіці.

У 1960-ті роки в книжковому мистецтві настав час змін. Значно підвищився рівень поліграфії, зростає якість поліграфічних матеріалів. Ширше стали застосовувати нестандартні формати, сміливіше впроваджувати нові методи структурної побудови книги, частіше почали практикувати оригінальні види набору і верстки, з'явилися нові синтетичні поліграфічні матеріали.

«Українські графіки генерації 1960-х рр. відмовилися від ілюзорного простору на користь підкресленої площинності аркуша, від світлотіньового моделювання об'єму — на користь напруженої і виразної мелодики ліній та плям. Для досягнення своєї мети вони використовували не тільки лінорит, але й дереворит, а також однотонний і кольоровий малюнок... Єдність мети і певною мірою єдність обраних засобів (а не тільки графічної техніки) обумовила стилістичну близькість робіт, створених українськими графіками у вказаний період», — зазначає О. Ламонова [4].

Сплав різних художніх напрямів, творчих манер і стилістичних уподобань і створили передумови виникнення такого різнопланового (і за образотворенням, і за суто технічними засобами) розмаїття книжкових ілюстрацій. Особливість перехідного етапу полягає також у тому, що віяння нового часу не могли не вплинути на корифеїв української графіки, так само, як і вплив їхньої творчості й самих особистостей не міг не позначитися на пошуках молодих художників.

Саме тоді почала творити плеяда молодих, яскраво-індивідуальних, талановитих митців, серед яких С. Адамович, А. Базилевич, Г. Гавриленко, О. Губарев, О. Данченко, М. Компанець, Г. Малаков, Г. Якутович. Саме в їхній творчості найбільш характерно визначилися провідні риси тогочасного мистецтва української графіки. Проте не слід забувати, що в цей час продовжували плідно працювати і майстри старшого покоління: В. Касіян, М. Дерегус, В. Литвиненко, О. Довгаль та ін., чия творчість за стильовими і формальними ознаками зазвичай є візиткою 40–50-х років

XX ст. [1, 128]. Перед молодим поколінням графіків постали нові завдання, що вимагали абсолютно нових виражальних засобів, нових форм образотворення, піднесених на висоту загальнолюдських філософських узагальнень і в той же час глибоко національних за суттю [2, 12–13].

Одним із таких самобутніх, видатних художників нової генерації був Данченко Олександр Григорович (1926–1993). Український графік, народний художник України народився 9 червня 1926 р. на хуторі Ново-Олексіївка Одеської області (зараз — Братський район Миколаївської області). Доробок народного художника України, члена-кореспондента Академії мистецтв СРСР Олександра Данченка висвітлено досить ґрунтовно. Закінчивши Київський державний художній інститут, митець працював у галузі станкової і книжкової графіки, звертаючись в основному до техніки малюнка пером, лінорита, офорта. О. Данченко дотримувався принципу, за яким кожна нова робота над ілюструванням книги вимагає звернення до певної графічної техніки, що є найбільш відповідною тематиці, відтвореному часові, конкретним образам літературного твору.

Сплав різних художніх напрямів, творчих манер і стилістичних уподобань створив передумови виникнення такого різнопланового (і за образотворенням, і за суто технічними засобами) творчого доробку О. Данченка.

У творчості О. Данченка наочно проявилася характерна для цього періоду тенденція створення цілісного книжкового ансамблю із взаємо зумовленим узгодженням всіх художніх та поліграфічних елементів.

Помітним явищем у вітчизняному образотворчому мистецтві кінця 60-х років XX ст. стала серія ілюстрацій, створених Миколою Компанцем (1939–2018) до п'єси Івана Котляревського «Наталка Полтавка» (1969). Митець власною творчістю збагатив духовну скарбницю українського народу, його графічне мистецтво наповнене глибоким внутрішнім змістом та оригінальним образним вирішенням.

М. Компанець відзначений Національною премією України імені Тараса Шевченка 2015 р. за мистецький цикл «Земля моїх батьків» та ілюстрації до творів М. Гоголя.

Художника називають класиком вітчизняної книжкової графіки. Він створив неповторні графічні образи не тільки до творів І. Котляревського, а й Т. Шевченка, Лесі України, М. Гоголя.

Друга половина 50-х років XX ст. ознаменувалася активними пошуками молодими художниками нових виражальних засобів, що сприяли б асоціативно-узагальненій передачі змісту літературного твору. Це помітно вирізняє серед сучасників творчість Анатолія Базилевича (1926–2005) — народного художника України. Він закінчив Харківський державний художній інститут 1953 р. У творчому доробку митця ілюстрації до творів Я. Гашека, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Шолохова, Т. Шевченка, І. Котляревського. Особливістю його образної мови є прагнення максимально наблизитися до стилю літературного твору, дати глибоку психологічну характеристику головним героям. У цьому і полягав його своєрідний творчий метод: А. Базилевич шукав відповідних за рисами зовнішності та поведінки людей, що ставали прототипами персонажів літературних творів.

Ілюстрації відзначаються складністю композицій, динамічними і разом з тим класично чіткими та зрівноваженими. Художником було виконано сто тридцять ілюстрацій, розроблено макет і оформлення книги. А. Базилевич ніколи не ставив перед собою суто формальних завдань, віддаючи пріоритет розкриттю ідеї літературного твору, психологічній характеристиці персонажів.

Висновки. Отже, українські художники 1950-х — 1960-х років створювали не просто серії ілюстрацій, а справжні, гармонійно поєднані книжкові ансамблі, наголошуючи на спорідненні ілюстрацій та тексту у виданні. Композиційно поєднані, вони створюють у нашій уяві цілісний образ. Саме у його відносній автономії та цільності — сенс створення архітектоніки видання.

Як у літературі, так і в образотворчому мистецтві, крім висловленого чи змалюваного, що доступне безпосередньому сприйманню, завжди існує підтекст, який завдяки своїй багатій асоціативності безмежно розширює можливості впливу на читача і глядача, а перед митцем розкриває широкі можливості вільного тлумачення певних образів і тем, спираючись на відтворену письменником дійсність та збагачуючи цей матеріал власним життєвим досвідом, власними асоціаціями, особистим ставленням до твору. Саме у виборі найважливішого з точки зору ілюстратора й виявляється його творча індивідуальність, світогляд та тенденційність. Це пояснює різнохарактерність трактування певного класичного твору в ілюстраціях різних художників [6, 250].

ДЖЕРЕЛА

1. Белічко Н. Книжкова графіка 50–70-х років ХХ століття. К.: 2003. С. 128.
2. Владич Л. Графіка Сергія Адамовича. К.: 1977. С. 12–13.
3. Криволапов М. Анатолій Базилевич. К.: Мистецтво, 1976. С. 18.
4. Ламонова О. «Новий стиль» в українській графіці кінця 50-х — початку 70-х років. *Українська академія мистецтва: дослідницькі та науково-методичні праці: наук. зб.* К., 1999. Вип. 6. С. 185–191.
5. Ламонова О. Шляхи української графіки II-ї половини ХХ століття. *Образотворче мистецтво.* 2000. С. 64–66.
6. Шпаков А. Художник і книга. К.: Мистецтво, 1973. С. 250.

REFERENCES

1. Belichko, N. (2003). *Knyzhkova hrafika 50 –70-kh rokiv XX stolittia* [Book Graphics of 50s–70s of 20 century]. K.: 128 (in Ukrainian).
2. Vladych, L. (1977). *Hrafika Serhii Adamovycha* [Graphic by Sergei Adamovych]. K.: pp. 2–13 (in Ukrainian).
3. Kryvolapov, M. (1976). *Anatolii Bazylevych*. K.: *Mystetstvo*, p.18 (in Ukrainian).
4. Lamonova, O. (1999). «Novyy styl» v ukrayinskii hrafitsi kintsia 50-kh — pochatku 70-kh rokiv [“New style” in the Ukrainian Graphics of the late 50s — early 70s]. *Ukrainska akademiia mystetstva, Doslidnytski ta naukovo-metodychni pratsi: naukovyi zb.*, Vyp. 6, K., pp. 185–191 (in Ukrainian).
5. Lamonova, O. (2000). *Shliakhy ukrainskoi hrafiky II-oi polovyny XX stolittia* [Ways of Ukrainian Graphics of the second half of the 20th century]. // *Obrazotvorche mystetstvo*, pp. 64–66 (in Ukrainian).
6. Shpakov, A. (1973). *Khudozhnyk i knyha* [Artist and Book]. K.: *Mystetstvo*, 250 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 20.05.2019 р.

Прийнято до друку 22.06.2019 р.